

VPLIV VZGOJITELJA NA USPEŠEN USTVARJALNI RAZVOJ NADARJENEGA OTROKA

/Valda Janjanin, vzgojiteljica predšolskih otrok, Vrtec Vodmat, Ljubljana

NADARJENOST

Nadarjenost v literaturi ni povsem enotno opredeljen pojem. V sodobni psihološki literaturi ta pojem pogosto zamenjujejo s pojmom ustvarjalnosti. Morda je danes še najširše sprejeta Wittyjeva definicija, da je »nadarjen tisti, ki je konsistentno superioren na katerem koli področju«; Witty pa je govoril tudi o potencialni nadarjenosti oziroma superiornosti (Glogovec in Žagar 1992). Robinsonova (1993, v Kroflič 1994) na podlagi svojih raziskav izdaja naslednje značilnosti nadarjenih predšolskih otrok:

- njihove aktivnosti so nabite s kognitivnimi sestavinami kot pridobivanje in zapomnitev informacij, razumevanje socialnih situacij, razmišljanje o bodočih dogodkih, izkazovanje kompleksnih motoričnih spretnosti;
- odličen spomin, dolgotrajna pozornost, bogat besednjak in kompleksnost konverzacije, dar za domišljjsko igro, igra s starejšimi vrstniki, zasnove zrelega prijateljstva;
- zgodnejša zrelost v posebnih spretnostih, kot sta branje in matematično sklepanje;
- logične in metakognitivne spretnosti, ki omogočajo učinkovito samoučenje;
- užitek in vzbujenost ob izzivih reševanja problemov.

Po Glogovec in Žagar (1992) lahko še dodamo, da so ti otroci dobri in hitri opazovalci, da so zelo radovedni ter da imajo izreden smisel za humor. Jung pa opozarja tudi na izjemno sposobnost in prefinjenost občutenja pri nekaterih posameznikih; govori o moralni nadarjenosti (2002).

Nadarjenost je lahko specifična ali splošna. Otroci, ki so delno (specifično) nadarjeni, dosegajo nadpovprečne rezultate samo na enem področju (umetniškem, psihomotoričnem, matematičnem in jezikovnem oziroma učnem, na področju praktičnih dejavnosti ter

socialnem). Splošno nadarjeni otroci pa so uspešni na več sorodnih področjih hkrati (Glogovec in Žagar 1992).

Ko se sprašujemo o izvoru nadarjenosti, Winner (1996) ugotavlja, da so si v zvezi s tem razmišljanja različna. Znotraj »ljudske psihologije«, kot jo imenuje, se nadarjenost pojmuje kot nekaj izključno prirojenega: nadarjen si ali nisi. Med psihologi pa prevladuje prepričanje, da je nadarjenost zgolj rezultat okolja. Prepričani so, da pravilno, vztrajno in dovolj močno urjenje določenega področja, s katerim se začne že v najzgodnejšem otroštvu, zadostuje za razvoj celo najvišjih ravni nadarjenosti, celo tistih, ki jih imajo ljudje, ki jim pravimo geniji, čudežni otroci, učenjaki, veliki ustvarjalci.

Po Ferbežarju, Težaku in Korezu (2008) je nadarjenost deloma dedna oziroma prirojena. Avtorji pa menijo, da sama nadarjenost oziroma dispozicija za posamezne dosežke še ne pomeni, da bo otrok te dosežke dejansko dosegel. Da bi se lahko nadarjenost pri otroku razvijala, se morata pridružiti še trije dejavniki, in sicer ustvarjalnost, motivacija in okolje.

DEDNOST, PRIROJENOST

Študije nadarjenih posameznikov kažejo, da je bilo pri le-teh mogoče opaziti jasne znake neobičajnih sposobnosti že v zgodnjem predšolskem obdobju, še pred kakršnimkoli urjenjem na določenem področju. Glasbeniki se na primer spominjajo, da so se zelo hitro naučili igrati klavir ter da so jih tako njihovi starši kot učitelji prepoznali kot posebne. Kiparji se spominjajo, da so kot otroci kar naprej risali, navadno že kar realistično, ter da so zelo uživali v ročnih aktivnostih. Matematiki se spominjajo, kako so jih pritegnile različne naprave, številčnice, ventili, pripomočki za merjenje ter da so jih kot otroke imeli za »briljantne«. Tako je tudi dečka iz skupine predšolskih otrok, ki sem jo spremljala do vstopa

v šolo, izkazovala izjemna risba, ki je zelo precizno izražala veliko dinamike z zgovornimi interakcijami med liki v njej in zelo zgodaj dobro razvito prostorsko predstavo in orientacijo na papirju, pa tudi ustvarjanje različnih tridimenzionalnih kompozicij iz papirja in kartona. Znana pa je tudi zgodba Josha Waitzkina, šahovskega genija, ki je v igri izvedel »napad« s kombinacijo več potez, a ga nihče tega ni učil (Winner 1996).

Tudi Brownova (v Žagar 1987) opisuje razvoj deklice, katere vedenje je spremljala od rojstva do osmega leta starosti, ko je deklica pokazala zelo visoko inteligentnost in nenavadne umetniške sposobnosti, da je prve znake nadarjenosti kazala že kot novorojenček. Od drugih otrok se je razlikovala predvsem po neobičajnem odzivanju na dražljaje v okolju (širina in bogastvo senzornega odzivanja, kljubovalen odnos do vsiljenih dražljajev, posebna notranja naravnost, sposobnost samostojnega odzivanja na dražljaje, neodvisno od drugih oseb). Tudi Ellen Winner (v Santrock 2008) pravi, da »imajo nadarjeni otroci povsem svojega bobnarja, čigar ritmu sledijo«; kvalitativno se učijo povsem drugače kot njihovi nenadarjeni vrstniki. Potrebujemo manj pomoči odraslih; pogosto se jasnim navodilom celo upirajo. Raziskati želijo sami. Znotraj področja svoje nadarjenosti probleme rešujejo na popolnoma svoj, edinstven način. Pravi tudi, da je njihova potreba, da bi razumeli področje svojih visokih sposobnosti, neustavljiva in izkazuje popolno zanimanje in sposobnost osredotočanja nanj. Za raziskovanje tega področja so pogosto visoko notranje motivirani.

Četudi so torej visoki dosežki na določenem področju tesno povezani s trdim delom in razvijanjem tega področja, Winnerjeva (1996) meni, da za uspeh to ne zadostuje. Zdi se, da prihaja ključni poriv za razvoj nekega

potenciala od znotraj. Znotraj področja svojih visokih sposobnosti začno biti dejavni že v najzgodnejšem obdobju in to jih popolnoma prevzame. V posameznih dejavnostih znotraj tega področja veliko pridobivajo. Velika verjetnost je, da bo nekdo, ki napreduje hitro in s sorazmerno malo truda, želel v urjenju vztrajati; in majhna, da si bo tega želel nekdo, čigar vsak korak v tej smeri je mučen in težak. Ugotavlja torej, da prihaja želja po trdem delu, neustavljivem urjenju v nečem in neutrudljivem raziskovanju iz otroka samega. Takšna notranja

motivacija se tipično pojavlja, ko gre za visok notranji potencial, dokler je v otrokovem okolju dovolj spodbude in podpore. Močna želja ali celo strast po tem, da bi nekaj obvladali, je neizbežen del talenta.

Znanstveniki pa ugotavljajo tudi nevrološke in genetske razlike med nadarjenimi in povprečnimi ljudmi kot tudi med različno nadarjenimi. Četudi ne moremo biti prav gotovi, da so to prirojene značilnosti nadarjenih posameznikov, saj bi jih zaradi specifične rabe možganov na primer lahko tudi

šele razvili, se raziskovalci nagibajo k verjetnosti, da imajo vse oblike nadarjenosti tudi neko biološko osnovo (Winner 1996).

OKOLJE (DRUŽINA, VRTEC, ŠOLA, DRUŽBA)

Nadarjeni otroci so identificirani na osnovi posebnih zmožnosti na nekaterih področjih sposobnosti ali dosežkov in po tem se razlikujejo od svojih vrstnikov. Ključ do razumevanja nadarjenih leži v poznavanju neobičajnega vedenja nadarjenih. Biti nadarjen pomeni biti drugačen od drugih in verjetno je ravno to razlog, da se lahko nadarjeni otroci srečajo z določenimi težavami, še posebno v socialnem in emocionalnem razvoju; višji je nivo nadarjenosti, večja je razlika od povprečja in z več problemi ter psihološkimi pritiski se lahko sreča nadarjen otrok. Tudi omejeni deček iz predšolske skupine, ki sem jo spremljala, se je v spontano igro z vrstniki dolgo časa težje vključeval. Na primer zgodba simbolne igre je imela zanj že zelo hitro ob vstopu vanjo jasno zgradbo zapleta in razrešitve le-tega, kar pa je za drugo igro pokvarilo, jim jo odvzelo. To je privedlo do konflikta in njegovega izbruha jeze, saj je bila tudi njegova težnja po interakciji in vključevanju v skupno igro močna. Po neuspehu se je umaknil v likovno ustvarjanje in ponovno poskusil kasneje. Kljub temu da doživljanje stisk nadarjenih otrok zaradi svojih nadpovprečnih sposobnosti ne gre posploševati (Ferbežar in drugi 2008), tudi Jung (2002) izpostavlja težave nadarjenih otrok ne le na intelektualnem področju, pač pa tudi na moralnem, torej čustvenem. »Pri odraslih pogoste zvitosti, laži in siceršnje moralne nemarnosti lahko moralno nadarjenemu otroku postanejo moteč problem«.

Skrb za nadarjenega otroka naj bi se začela že v družini, a starši navadno premalo vedo o teh vprašanjih, zato svojega otroka težko vodijo. Včasih njegove nadarjenosti niti ne opazijo, torej otrok pri starših ne dobi nikakršne podpore; lahko pa mu posvečajo preveč pozornosti, kar je za otroka moteče, hkrati pa to povzroča zavist

bratov in sester in ustvarja okolje, v katerem se otrok ne more počuti dobro. Osnovno, kar naj bi starši nadarjenega vedeli, je, da ga morajo posebej spodbujati in podpirati. Zagotavljanje zdravega odnosa med starši in njihovimi nadarjenimi otroki bo prispevalo k zdravemu razvoju. Tudi nadarjeni otroci so otroci, ki potrebujejo ljubezen, pozornost, disciplino, starševsko usmerjanje v izobraževanje in v samozaupanje ter odgovornost (Ferbežar in drugi 2008).

Zelo pomembno je, da že v okolju vrtca ustvarjalnega otroka odkrijemo zgodaj, da bi mu zagotovili ustrezen

program ter da bi ga ustrezno spodbujali in razvijali njegove sposobnosti. Vendar pa je pri večjem številu otrok v oddelku mogoče, da ostanejo ti otroci neodkriti, neopaženi ali da si njihovo vedenje razlagamo drugače (Turk in Blažič 1994). Tako se lahko pri nadarjenem nepozornost, raztresenost in zaspanost razkrije kot sekundarno zavračanje zunanjih vplivov, da se lahko nemoteno prepušča notranjemu fantazijskemu dogajanju (Jung 2002, 140). Hkrati pa lahko nadarjen otrok, ki v svojem okolju srečuje premalo izzivov ali so ti izzivi zanj premajni, zapade v pasivnost (Santrock 2008). Torej tudi v vrtcu naj bi bil nadarjen otrok deležen

spodbud, ljubezni in podpore v svoji želji po učenju. Še vedno je med strokovnjaki, ki delajo z otroki, močno razširjeno predvidevanje, da bo otrok, ki je nadarjen, uspeval tudi brez njihovega vodenja (Santrock 2008). Pri prepoznavanju nadarjenosti pri otroku pa moramo biti tudi previdni, saj ni nujno, da nekatere lastnosti kažejo prav to. Tako na primer zgolj ugotovitev živahne domišljije in posebnih zanimanj še ne dokazuje posebnih nadarjenosti (Jung 2002, 140). Tudi Santrock (2008) navaja mnenje kritikov določenih programov za nadarjene, da so mnogi med njimi pravzaprav »le normalno bistri«.

Na razvoj nadarjenosti posameznika pa ima posreden vpliv tudi ustvarjalna klima na ravni dežele (Pečjak 1987), ki jo sprva otrok doživlja preko neozaveščenih sporočil ljudi iz svoje neposredne bližine – svojih staršev in vzgojiteljev, kasneje pa tudi v neposrednem odnosu s celotno družbo.

USTVARJALNOST

Po Estés (2003) je ustvarjalnost mogoče udeležati na najrazličnejše načine: ne le skozi slikanje, pisanje in podobno, pač pa tudi skozi vrtnarjenje, kuhanje, družbene aktivnosti, vzgojo otrok, urejanje doma, poglobljanje vedenja o nečem, negovanje zakona in še mnogo tega. Na splošno pa jo Estés vidi v občutku tolike ljubezni do nečesa, da je presežek mogoče uporabiti le za ustvarjanje.

Rocknessova (v Pečjak 1987) pravi, da »je otroštvo jutro ustvarjalnosti«. Včasih so menili, da otroci niso ustvarjalni, saj so presojali njihovo ustvarjalnost po stvaritvah odraslega. Danes pa verjamemo drugače. Če se vživimo v miselni svet otroka, lahko vidimo, da spremljajo njihovo delovanje in mišljenje značilnosti ustvarjalnega mišljenja in procesa: ker otroci še nimajo življenjskih fiksacij, je njihova misel prožna; v okviru svojih izkušenj so zelo izvirni (Pečjak 1987); če so za dejavnost motivirani, je njihovo razmišljanje, kako bi jo izpeljali, polno idej, ki jih v sproščenem okolju tudi izražajo. V otrokovem mišljenju večkrat nastopajo transformacije – palica je zanje brez težav lahko konj. Otroci imajo tudi mnoge osebne lastnosti, ki so značilne za ustvarjalne ljudi: radi se igrajo, v igri so spontani in notranje motivirani, so radovedni in raziskujoči; njihova želja po znanju in spoznanju je ogromna (Pečjak 1987). Ena od zelo vidnih lastnosti dečka iz predšolske skupine je bila tudi visoka samokritičnost; če mu nekaj, kar je naredil, ni bilo všeč, je vse skupaj uničil in se lotil na novo, v čemer pa je vedno vztrajal tako dolgo, dokler ni dosegel rezultata, ki si ga je zamislil oziroma mu je bil všeč. Njegova motivacija je bila izjemna; tako tudi

njegova pozornost: vzdržal jo je do zadovoljujočega rezultata.

»Če naj vzgojitelj vzbuja otrokovo ustvarjalnost, ne more delati po receptih, ampak je ustvarjalec vzgojnega procesa.« (Kroflič 1995, 26). To je v svoji dolgoletni raziskavi dokazoval tudi Torrance, ko je proučeval spomine vrhunskih ustvarjalcev na svoje učitelje. Ugotovil je velik vpliv le-teh na otroke. Spominjali so se jih po tem, da so s svojo ustvarjalnostjo ustvarjali občutek udobja in izjemnosti; da so učencem dajali naloge, ki so razvijale njihove ustvarjalne spretnosti; da so uživali ob njihovih ustvarjalnih dosežkih; da so omogočali izkušnje, ki so širile in bogatile predstavo o njihovi ustvarjalnosti v prihodnosti; da so njihove ustvarjalne dosežke ustrezno nagrajevali. »Večina je uporabljala takšen stil poučevanja, ki je spodbujal sodelovanje, postavljali so veliko vprašanj in sprejemali vse odgovore učencev, brez poniževanja...« pa je zapisala ena od anketirank (Glogovec in Žagar 1992, 31).

V predšolskem obdobju sta igra in raziskovalna dejavnost še nediferencirani: otrokova aktivnost je najprej usmerjena na raziskovanje in spoznavanje predmeta in šele potem, ko predmet postane znan, se otrok začne z njim igrati. Raziskovanje in igra se torej razlikujeta ne samo po notranji strukturi, ampak tudi po motivaciji; prvo je motivirano predvsem z novimi, kompleksnimi in nepričakovanimi situacijami, medtem ko so neposredne pobude za igro bolj v otroku, v njegovih čustvenih doživetjih in stanjih. Igra in raziskovanje pa se pogosto, še posebej v realnem življenju, povezujeta med seboj; na primer pojavljata se v okviru socialne interakcije z odraslimi in drugimi otroki. Vendar pa na podlagi teh ugotovitev ponujata obliko učenja predšolskega otroka, ki je analogna procesu ustvarjanja: učenje z odkrivanjem. Otrok pri takšnem učenju prehodi podobno pot do znanja, kot jo prehodi ustvarjalec do neke ustvarjalne rešitve. Otroci prihajajo do spoznanj po lastni miselni poti (Glogovec in Žagar 1992).

Po Ferbežarju (2008) ustvarjalnost ni stanje ali lastnost, ampak način življenja. Je proces, v katerem se lahko nekdo izpolnjuje (Pope 2005). Latinska beseda *creare* izvira iz starogrške besede *krainein*, kar je pomenilo izpolniti. Zaradi močnega vzgojnega vpliva, ki ga zgled predstavlja, ni vseeno, kakšen način življenja imamo odrasli v okolici otroka. Vzgojitelj naj bi razvijal fluentnost in prožnost svojega mišljenja in še prej te lastnosti prepoznal kot kvalitete, da bi lahko to dopuščal, vzbujal in razvijal tudi v otrocih.

Ko Torrance in Myers izpostavljata osebne lastnosti ustvarjalnih učiteljev, med njimi navajata radost v družbenju z mladimi; nerazlikovanje med otroki glede pomembnosti zanje; pripravljenost pomagati, ko otrok pomoč potrebuje; zmožnost priznanja svoje napake; zaupanje svojim otrokom; smisel za humor; pogosto vključevanje šaljenja v družbenju in vzgojno-izobraževalnem delu; strpnost; pripravljenost za pogovor; njihovo toplo in prijazno osebnost; obzirnost in pozornost; pestrost interesov; tolerantnost; zavze-manje za pravico v odnosu do svojih otrok (Glogovec in Žagar 1992).

ZAKLJUČEK

Zaradi močne notranje motivacije po razvoju nekaterih svojih potencialov se nadarjeni otrok srečuje z veliko psihične energije, s katero se mora naučiti ravnati. Brez dobrega »mentorja« iz njegovega bližnjega okolja je to zanj zelo težka naloga, ki se lahko sprevrže tudi v frustracijo, saj v svoji okolici ne najde veliko podobnosti. Njegov zdrav celostni razvoj se lahko odvija le v ozračju varnosti in kreativne svobode, v kateri lahko postane to, kar je, in ne to, kar bi moral biti. Zavedajoč se svojih sposobnosti in vrlin, pride otrok do motivacije, da vse, karkoli počne, naredi na najboljši mogoč način. To se dogaja znotraj njegovega širokega sveta, ki ga obdaja, v katerem se vsi vidiki njegove osebnosti ter njegov notranji in zunanji svet integrirajo v smeri odličnosti. To pa ni infantilna težnja po vedeti bolje od drugih, temveč potreba priti do celote uravnotežene osebnosti, za udeležanje

talenta, nadarjenosti in kreativnosti na svoj način (Ferbežar 2008). Jung (2002, 143) pravi, da »vzgoja nadarjenih otrok postavlja nemajhne zahteve, ki zadevajo psihološke, intelektualne, moralne in umetniške darove učitelja, morda celo take, da njihove izpopolnitve od učitelja sploh ni razumno pričakovati. Da bi zmožeg adekvatno razumeti genialnost nadarjenega med svojimi učenci, bi moral biti tudi sam genij.« Zaželjeno orodje vzgojitelja sta torej vsaj »določena seznanjenost s psihologijo to je poznavanje ljudi in življenjska izkušnja« (Jung 2002, 141).

Literatura

Erženičnik Pačnik Marjana (1994) Vzgojitelj, pobudnik otrokove kreativnosti. V: Blažič Marjan (ur.) *Nadarjeni: stanje, problematika, razvojne možnosti*, str. 129–132. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Estés Clarissa Pinkola (2003) *Ženske, ki tečejo z volkovi: miti in zgodbe o*

arhetipu Divje ženske. Nova Gorica: Založba Eno.

Ferbežer Ivan, Korez Ivanka in Težak Suzana (2008) *Nadarjeni otroci*. Radovljica: Didakta.

Ferbežer Ivan (2008) Holistični pristop k nadarjenosti. V: Ferbežer Ivan (ur.) in Mönks Franz J. (ur.) *Holistični pogled na nadarjenost: Mednarodna znanstvena konferenca*, str. 62–69. Ljubljana: MiB.

Glogovec Zmaga in Žagar Drago (1990) *Nadarjeni otroci v vrtcu*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Glogovec Zmaga in Žagar Drago (1992) *Ustvarjalnost: projektno vzgojno delo*. Ljubljana: Zavod republike Slovenije za šolstvo.

Jung Carl Gustav (2002) *Psihologija in vzgoja*. Ljubljana: Študentska založba

Kroflič Breda in Gobec Dora (1995) *Igra, gib, ustvarjanje, učenje*. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Pečjak Vid (1987) *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Pope Rob (2005) *Creativity: theory, history, practice*. New York: Routledge.

Santrock John W. (2008) *Adolescence*. New York: McGraw-Hill.

Turk Metoda in Blažič Ljudmila (1994) Odkrivanje otrok s posebnimi potrebami v vrtcu. V: Blažič Marjan (ur.) *Nadarjeni: stanje, problematika, razvojne možnosti*, str. 141–147. Novo mesto: Pedagoška obzorja.

Winner Ellen (1996) *Gifted Children: myths and realities*. New York: Basic Books.

Žagar Drago (1987) Značilnosti nadarjenih predšolskih otrok in njihovo odkrivanje. V: Kramar Martin (ur.), Jaušovec Norbert (ur.) *Nadarjen učenec v vzgojno-izobraževalnem procesu*, 1–8. Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.